

Wiedza o *Camino de Santiago* wśród studentów kierunku „Turystyka i rekreacja”

Kiedy przed dziesięcioma laty, w Jakubowie i w Zgorzelcu otwierano pierwszy odcinek Drogi św. Jakuba w Polsce, nikt chyba w najśmielszych oczekiwaniach nie zakładał tak wielkiego rozwoju sieci Szlaków Jakubowych i jednocześnie autentycznego renesansu kultu św. Jakuba Starszego Apostoła w naszym kraju. W dniu 1 czerwca 2015 r. długość 27 oznakowanych odcinków *Camino de Santiago* w Polsce przekroczyła 5500 km.

Metropolita Santiago de Compostela, ks. abp Julián Barrio Barrio odwiedzając po raz drugi Polskę (19 kwietnia 2013 r.), w przemówieniu wygłoszonym w Ośrodku Chopinowskim w Szafarni dokonał ciekawej oceny rozwoju Drogi św. Jakuba w Polsce: „Spoglądając na prezentacje opisujące sytuacje polskich odcinków Szlaku św. Jakuba, jak i na naszym regionalnym *Camino*, mogę powiedzieć, że Droga św. Jakuba cieszy się dobrym zdrowiem. Sekret teraz polega na tym, aby pozwolić szlakowi rosnąć”¹. Niewątpliwie rozwój polskich odcinków *Camino de Santiago*, jak i rozwój nabożeństwa św. Jakuba Starszego Apostoła w ostatnim dziesięcioleciu w Polsce to swego rodzaju fenomen. Spoglądając jednak na wiele odcinków „muszelkowego szlaku” w Polsce wydaje się jednak, że został wykonany dopiero pierwszy – podstawowy krok tj. oznakowanie szlaku, które na wielu odcinkach jest jeszcze niekompletne. Kolejne etapy związane z funkcjonowaniem Drogi czekają stale na realizację. Wśród wielu czynników i przeszkód ograniczających dalszy rozwój polskich odcin-

¹ F. Mróz, Ł. Mróz, *5000 km polskich odcinków Drogi św. Jakuba. To nadal początek drogi?*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Mróz Ł., (red.), *1200 lat pielgrzymek do grobu św. Jakuba w Santiago de Compostela*, Kraków 2013, s. 277.

ków Szlaku Jakubowego zaliczyć można przede wszystkim: brak tradycji pielgrzymowania w Polsce Drogą św. Jakuba (cykliczne pielgrzymki i wędrówki polskimi odcinkami Drogi św. Jakuba organizowane są od kilku lat, a ich zasięg w wybranych regionach kraju ogranicza się w zasadzie do wąskiej – kilkudziesięcioosobowej grupy *caminowiczów*), odmienny charakter pielgrzymowania i wędrówek na *Camino de Santiago* – nie mający pokrycia w organizowanych od wieków tradycyjnych kompaniach pielgrzymkowych do ośrodków pielgrzymkowych w Polsce, niedostateczna infrastruktura turystyczna i pielgrzymkowa szlaku (za wyjątkiem kilku ośrodków i za wyjątkiem bazy informacyjnej nie istnieje właściwie baza turystyczna na szlaku), a także bardzo mała wiedza polskiego społeczeństwa o Drodze św. Jakuba oraz niska wiedza na temat postaci św. Jakuba Starszego i tradycji pielgrzymowania do grobu Apostoła w Santiago de Compostela. Niski poziom wiedzy na temat tradycji Jakubowych dotyczy szczególnie mieszkańców terenów, przez które przebiega szlak. Autor prezentowanej pracy wielokrotnie zwracał uwagę na szanse i zagrożenia rozwoju polskich odcinków Drogi św. Jakuba². Wielokrotnie także podkreślał, że brak wiedzy wśród Polaków o historii, randze, specyfice szlaku pielgrzymkowego do Santiago de Compostela jest istotnym hamulcem rozwoju ruchu pielgrzymkowego Szlakiem Jakubowym w naszym kraju.

W niniejszej publikacji zaprezentowano wyniki badań ankietowych, których celem było zbadanie poziomu wiedzy studentów na temat Drogi św. Jakuba oraz sanktuarium św. Jakuba Starszego Apostoła w Santiago de Compostela. Badania te prowadzone są przez Autora prezentowanej pracy cyklicznie, od pięciu lat (2010–2014), zawsze na początku roku akademickiego. Kwestionariusz ankiety składał się z 5 krótkich pytań zamkniętych oraz metryczki. Badaniami objęto 673 studentów I roku studiów stacjonarnych i niestacjonarnych kierunku „Turystyka i rekreacja” – w tej grupie 73,4% stanowiły kobiety, 26,6% mężczyźni. Badania przeprowadzono wśród studentów trzech wyższych szkół państwowych: Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Podhalańskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Targu oraz Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. Ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Aż 97,6% respondentów było w wieku 19–24 lat, a tylko 16 osób miało powyżej 25 lat (8 osób było

² Por. F. Mróz, Ł. Mróz, *Sukcesy i wyzwania związane z rozwojem kultu i Drogi św. Jakuba w Polsce*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Wpływ Świętego Roku Jakubowego na rozwój kultu i Drogi św. Jakuba*, Wydawnictwo „Czuwajmy”, Kraków 2011, s. 117–131; F. Mróz, Ł. Mróz, *5000 km polskich odcinków Drogi św. Jakuba...*, dz. cyt., s. 277–295.

w wieku 25–30 lat; 5 osób w wieku 31–34 lat, a 3 ankietowanych w wieku 35–40 lat). Ponad połowa (52% ogółu) respondentów zamieszkiwała wsie, 17% badanych studentów mieszkała w mieście liczącym 10–50 tys. mieszkańców, 15% w mieście liczącym powyżej 100 tys. mieszkańców, 10% w mieście liczącym do 10 tys. mieszkańców, a 6% respondentów w mieście liczącym 50–100 tys. osób.

W odpowiedzi na pytanie: „Czy spotkał(a) się Pan(i) z nazwą *Camino de Santiago* – Droga św. Jakuba?” nieco ponad 1/3 respondentów (34,02% ogółu, tj. 229 osób) zadeklarowało, że spotkało się już z terminem „*Camino de Santiago*”. Najwięcej osób w tej grupie dowiedziało się na temat Drogi św. Jakuba ze środków masowego przekazu (radio, telewizja, prasa, Internet) oraz w szkole na lekcjach religii lub geografii. Wiele osób wskazało, że o najpiękniejszej drodze świata po raz pierwszy usłyszało z książki Paulo Coelho *Pielgrzym*, a także od rodziny, duszpasterzy oraz znajomych, którzy byli już na *Camino*. Warto zaznaczyć, że udział respondentów, którzy słyszeli już o Drodze św. Jakuba w poszczególnych latach przeprowadzonych badań wykazuje tendencję wzrostową – i tak w pierwszym roku przeprowadzonych badań ankietowych (2011 r.) udział ten wynosił tylko 23,4%, w 2012 r.: 34,5%, w 2013 r.: 34,4%, a w 2014 r. była to już dokładnie połowa badanych. Najwyższym wskaźnikiem wiedzy o Drodze św. Jakuba w badanej grupie wykazali się studenci Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, bowiem 36,6% ogółu ankietowanych studentów tej uczelni potwierdziła, że poznała już termin „*Camino de Santiago*”. W przypadku studentów Podhalańskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Targu udział ten wyniósł 33,2%, zaś studentów Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. Ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu zaledwie 11,4%.

Znacznie więcej, bo blisko połowa badanych studentów (45,2%) wskazała, że słyszała już o sanktuarium św. Jakuba w Santiago de Compostela. Osoby te najczęściej odpowiadały, że informacje na temat Composteli pozyskały ze środków masowego przekazu oraz od rodziny i przyjaciół. Analizując wyniki odpowiedzi w poszczególnych latach przeprowadzonych badań, zastanawiający jest wyraźny wzrost udziału respondentów, którzy słyszeli o Santiago de Compostela wśród ankietowanych w 2013 r. (62,1% ogółu), a następnie spadek udziału wśród ankietowanych w 2014 r. – 37,5%. Dla porównania w 2011 r. udział ten wynosił: 38,8%, zaś w 2012 r.: 39,6%.

Odmienne przedstawiają się wyniki odpowiedzi na dwa pytania: „Czy zna Pan(i) osoby, które pielgrzymowały – wędrowały szlakiem

św. Jakuba?” oraz „Czy spotkał(a) się Pan(i) z oznakowaniem Drogi św. Jakuba tzw. muszlą św. Jakuba”. Tylko bowiem 12,4% ogółu studentów (83 osoby) zadeklarowało, że zna osoby, które wędrowały *Camino de Santiago*. Jeszcze mniej respondentów, bo tylko 12,04% (81 osób), odpowiedziało, że spotkało się w Polsce ze znakiem „muszli św. Jakuba”. Podobnie, jak w przypadku wcześniejszych pytań, najwięcej pozytywnych odpowiedzi padło ze strony studentów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (18,1% ogółu badanych studentów tej uczelni). Z kolei tylko 10 studentów PPWSZ w Nowym Targu i tylko jeden student Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu odpowiedziało, że widziało już znak muszli św. Jakuba. Można przypuszczać, że wyniki kolejnych ankiet przeprowadzonych w najbliższych latach wśród studentów uczelni w Jarosławiu będą znacząco się różnić od tych, które przeprowadzono w latach 2011–2013. Od dwóch lat bowiem w jarosławskiej Uczelni odbywa się szereg spotkań i prezentacji promujących Drogę św. Jakuba, a w szczególności Podkarpacką Drogę św. Jakuba *Via Regia*, a w 2014 r. w Centrum Dialogu między Religiami i Narodami tej uczelni otworzono Punkt Informacyjny Podkarpackiej Drogi św. Jakuba. Warto również zaznaczyć, że Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna w Jarosławiu jest drugą uczelnią w Polsce – po Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu – która może poszczycić się Akademicką Akredytacją Jakobową.

Przedstawione powyżej wyniki badań ankietowych pozwalają stwierdzić, że tematyka Drogi św. Jakuba jest w dalszym ciągu zagadnieniem mało znanym w polskim społeczeństwie, zwłaszcza wśród młodzieży studiującej. Spróbujmy zatem jeszcze raz odpowiedzieć na pytanie, co decyduje o takim stanie wiedzy o *Camino de Santiago* wśród Polaków.

Aby idea pielgrzymowania Drogą św. Jakuba była coraz bardziej popularna konieczna jest realizacja szeregu zadań. Niezbędna jest dalsza promocja Szlaku Jakobowego zarówno w prasie lokalnej (w lokalnych serwisach internetowych, folderach i informatorach gmin, miast czy powiatów przez które przebiega szlak), jak i w mediach ogólnopolskich – zwłaszcza w telewizji i prasie. Konieczne jest także wzmocnienie informacji o Drodze św. Jakuba w regionalnych i lokalnych punktach informacji turystycznej. Na podstawie przeprowadzonych badań terenowych w wielu punktach informacji turystycznej zlokalizowanych przy polskich odcinkach Drogi św. Jakuba można stwierdzić, że informacja o *Camino de Santiago* jest jeszcze na niskim poziomie, a niekiedy wręcz jej zupełnie brakuje.

Ogromnie ważną kwestią w dalszym rozwoju Szlaku Jakobowego w Polsce jest rozbudowa infrastruktury turystycznej szlaku oraz włączy-

nie dzieci i młodzieży w projekty związane z polskim *Camino de Santiago*. Wzorcowe w tym zakresie mogą być projekty już zrealizowane m.in. Program „Harcerze na Drodze” realizowany w 2014 r. przez Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej oraz projekt „Camino – u korzeni Europy” Fundacji „Pro Futuro Theologiae” oraz Pracowni Szlaku św. Jakuba przy Wydziale Teologicznym UMK we współpracy z Urzędem Marszałkowskim w Toruniu realizowany w 2015 r.

Niewielkie zainteresowanie szlakami kulturowymi i pielgrzymkowymi – w tym także *Camino de Santiago* wśród młodzieży w Polsce wyjaśnić można także malejącym w ostatnich latach udziałem osób młodych (poniżej 30 roku życia) z Polski w ogólnej liczbie polskich caminowiczów przybywających do Composteli. W organizowanych w Polsce wielu inicjatywach pielgrzymkowych i turystycznych na polskich odcinkach Drogi św. Jakuba („Niedzielne pielgrzymowanie”, „Weekendowe przejścia”, pielgrzymki, wędrówki, rajdy Drogą św. Jakuba w Polsce) udział młodzieży jest właściwie znikomy. Za wyjątkiem kilku ośrodków, zaangażowanie w rozwój Drogi św. Jakuba przez uczniów, studentów i członków młodzieżowych organizacji i stowarzyszeń jest także bardzo niewielkie.

W skali lokalnej rozwój szlaku nie jest możliwy bez zaangażowania się w projekty Jakubowe przez władze samorządowe, kościelne, regionalne oraz lokalne stowarzyszenia i organizacje turystyczne, a także środowiska przewodnickie i touroperatorów. Szczególnie ważna w tym zakresie jest postawa duszpasterzy pracujących w parafiach i innych ośrodkach kultu religijnego zlokalizowanych. Niestety, pątnicy pielgrzymujący polskimi odcinkami Drogi św. Jakuba zwracają uwagę, że niejednokrotnie księża podchodzą z podejrzliwością do osób na szlaku, traktując ich jak „nieproszonych gości”³. Ważna jest także dalsza poprawa oznakowania Szlaku Jakubowego – dotyczy to szczególnie większych miast.

W realizacji szeregu zadań i projektów na szczeblu regionalnym i ogólnopolskim niezbędna jest współpraca i koordynacja działań pomiędzy poszczególnymi Jakubowymi bractwami i stowarzyszeniami oraz miłośnikami *Camino de Santiago*. Powołana w 2012 r. Ogólnopolska Kongregacja „Camino Polonia” skupiająca wybrane parafie pw. św. Jakuba w Polsce nie spełnia roli jako stowarzyszenia mającego na celu: „działanie w celu oznakowania oraz późniejszego sprawowania opieki nad drogami pielgrzymkowymi do grobu św. Jakuba Apostoła w Santiago de Compostela na terenie kraju, wspieranie tradycji europejskich związanych z szerzeniem idei ruchu pielgrzymkowego Drogami św. Jakuba Aposto-

³ A. Jaworska, *Camino i chrześcijańska tożsamość Europy – kilka propozycji na przyszłość*, 2015 (w druku).

ła, pomoc i współpraca w odtwarzaniu wspólnego dziedzictwa kulturowego chrześcijańskiej Europy oraz reprezentowanie Bractw, Stowarzyszeń i parafii św. Jakuba wobec władz kościelnych i państwowych”⁴. Kongregacja, która miała za zadanie koordynować prace na poziomie ogólnopolskim, w zasadzie obecnie nie podejmuje działań wynikających z przyjętego statutu. Zdaniem Autora prezentowanej publikacji konieczne jest powołanie ogólnopolskiej organizacji działającej na zasadzie federacji poszczególnych podmiotów jakubowych – tzw. „Parlamentu Jakubowego”, którego utworzenie zaproponował ks. prof. Piotr Roszak podczas VII Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. „Święci i błogosławieni na Drodze św. Jakuba – w 800. rocznicę pielgrzymki św. Franciszka z Asyżu do Santiago de Compostela” w Krakowie (6 września 2014 r.).

Dziesięciolecie otwarcia pierwszego odcinka Drogi św. Jakuba w Polsce zostało w dniu 25 lipca 2015 r. uświetnione otwarciem pierwszego ukraińskiego odcinka *Camino de Santiago* – Lwowskiej Drogi św. Jakuba z Lwowa do Gródka Jagiellońskiego. Tym samym polska – europejska sieć Szlaku Jakubowego została na wschodzie, przedłużona na terytorium Ukrainy do Lwowa, a w perspektywie najbliższych lat sięgać będzie do Kijowa. Szlakiem tym wyruszy na początku 2016 r. młodzież z Ukrainy i Podkarpacia, aby dotrzeć w lipcu do Krakowa. Do stolicy Małopolski przybędą również wówczas innymi polskimi odcinkami Drogi św. Jakuba *caminowicze*, aby uczestniczyć w Światowych Dniach Młodzieży i w spotkaniu z papieżem Franciszkiem. Zegar odmierzający rozpoczęcie tego święta młodzieży już odlicza czas...

---

⁴ Statut „Kongregacji *Camino Polonia*”. Tekst jednolity według stanu na dzień 17 października 2012 r., Archiwum „Kongregacji *Camino Polonia*” w Więclawicach Starych.

Knowledge about Camino de Santiago among students of Tourism and Recreation

Summary

The development of Polish sections of *Camino de Santiago* (longer than 5,500 km) and the development of reverence of St. James the Great in the last decade in Poland is a sort of an exceptional phenomenon. However, when looking at multiple sections of the “shell” route in Poland, one may have an impression that only the first step has been taken. Even if it is just the first step, it is actually elementary – it involves the marking of the route which is unfortunately incomplete in many places. Subsequent stages related to the functioning of the Way are still waiting to be executed. The most important of many obstacles to the further development of Polish sections of the Way of St. James include the absence of the tradition of pilgrimages along the Way of St. James in Poland, a different nature of pilgrimages and excursions to *Camino de Santiago* – which is not reflected in traditional pilgrimages to Polish pilgrimage centres organised for centuries, insufficient tourism and pilgrimage infrastructure, and little knowledge about the Way of St. James, about St. James the Great and about the tradition of pilgrimages to his tomb in Santiago de Compostela among the Polish society. This paper presents the results of a survey which was aimed at testing the knowledge of students about the Way of St. James and shrines in Santiago de Compostela. The survey was administered during the period of 2010–2014 on a group of 673 first-year students of full-time and extramural studies of Tourism and Recreation of three higher education institutions: Pedagogical University of Krakow, the Podhale State Higher Vocational School in Nowy Targ and the Bronisław Markiewicz State Higher School of Technology and Economics in Jarosław. The survey results make it possible to confirm that the Way of St. James still remains a new topic for a large part of the society, especially teenage and adult students. Only 34% of respondents declared that they already encountered the term “Camino de Santiago”. Although almost half of the students (45,2%) stated that they had heard about the Sanctuary of St. James in Santiago de Compostela, only 12.4% declared that they knew someone who went along *Camino de Santiago* whereas 12.04% of respondents answered that they saw the “shell of St. James” in Poland.

Franciszek Mróz, dr
Instytut Geografii
Uniwersytet Pedagogiczny
Kraków
Archicofradia Universal del Apóstol Santiago
Bractwo św. Jakuba Apostoła
Więctawice Stare

